

*М.Т. Теловата,
д.п.н., професор
Національна академія статистики,
обліку та аудиту*

ВИРОБНИЧІ ЗАПАСИ – мобільна, важлива, ЯК ЧАСТИНА АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВА

У сучасних умовах господарювання великого значення набуває сукупність заходів, спрямованих на забезпечення та покращення управління господарською діяльністю. Для прийняття управлінських рішень щодо господарської діяльності підприємства важливе значення відіграє формування сукупності показників - інформаційної бази, - які характеризують господарську діяльність.

Актуальність теми в тому, що необхідно здійснювати систематичний облік, аналіз і контроль, динаміку забезпеченості, а також ефективності використання виробничих запасів. Основним джерелом інформації є дані бухгалтерської та фінансової звітності.

У ринкових умовах господарювання головною умовою ефективного управління виробничим підприємством є повнота, достовірність та оперативність інформації про витрати, які формують собівартість виготовленої продукції. Таку інформацію надає облік витрат виробництва. Для здійснення виробничо-господарської діяльності підприємства використовують виробничі запаси, які є найбільш мобільною, важливою і значною частиною активів підприємства.

Виробничі запаси займають особливе місце не лише у складі майна підприємства, а й особливе місце їм належить у структурі витрат, оскільки виробничі запаси є основною складовою при формуванні собівартості готової продукції. Враховуючи це, підприємства особливу увагу приділяють саме організації обліку, аналізу і контролю виробничих запасів.

Аналіз наукових досліджень. Сьогодні українським підприємствам надається право самостійно розробляти власні
© М.Т. Теловата 2012

виробничі програми, плани виробничого і соціального розвитку, визначати стратегії цінової політики, а разом із тим, суттєво зростає відповідальність керівників за прийняті ними управлінські рішення. Для прийняття оперативних і ефективних рішень, керівникам необхідна достовірна інформація про фінансово-господарську діяльність підприємства.

Досвід розвинутих країн показує, що в міру розвитку ринкових відносин увага до собівартості продукції, буде неухильно підвищуватися. Тому необхідно приділяти велику увагу проблемі формування собівартості продукції.

Для формування ринкової економіки в Україні необхідне виробництво конкурентноспроможної продукції та її реалізація на внутрішньому та зарубіжних ринках. Одночасно, основною передумовою здійснення господарської діяльності більшості підприємств є достатній обсяг та раціональне використання виробничих запасів.

Вирішення проблеми ефективного розвитку та зростання виробничого потенціалу господарських підприємств потребує створення системи управління виробництвом, в основу якої має бути покладено формування інформації про виробничі запаси підприємства. Тому розробка та впровадження основних напрямів підвищення ефективності господарської діяльності підприємств передбачає вдосконалення організації обліку, аналізу і контролю виробничих запасів, які забезпечують менеджерів і керівників належною інформацією для прийняття управлінських рішень [6].

Дослідження діючої методики обліку, аналізу і контролю виробничих запасів на підприємствах свідчить про те, що вона не відповідає сучасним вимогам господарювання. Використання зарубіжних методик потребує їх пристосування до специфіки організації виробництва на вітчизняних підприємствах. До основних гальмівних чинників належать такі:

- використання застарілих галузевих нормативно-правових актів з обліку, аналізу і контролю виробничих запасів;
- невідповідність вимогам нормативно-правовій базі відображення в обліку виробничих запасів;

▪ відсутність належного нормування використання виробничих запасів за цільовим призначенням, що в свою чергу, обмежує контрольні функції обліку.

Крім того, потребують доопрацювання та удосконалення діючі форми документації з оперативного обліку виробничих запасів, зокрема їх рух у процесі виробництва, залишається невирішеною проблема низької автоматизації обробки облікової інформації.

Отже, тільки розв'язання цих завдань дасть змогу вийти на новий рівень побудови обліку, аналізу і контролю виробничих запасів, значно підвищиться їх роль в управлінні господарською діяльністю.

Загальні питання обліку і контролю виробничих запасів висвітлені у працях відомих вітчизняних учених: Бутинець Ф. Ф., Валуєв Б.І., Голов С. Ф., Жилкіна Л. В., Гуцайлюк З. В., Кужельний М.В., Лінник В.Г., Рудницький В.С., Ткаченко Н.М., Сопко В.В., Смоленюк П.С. Зокрема, Рибалко О.М. та Болдуєва О.В. досліджували вдосконалення обліку виробничих запасів на підприємствах загалом [2, с.212]. Проте питання обліку, аналізу і контролю виробничих запасів на підприємствах залишаються актуальними та потребують нагального вирішення.

Чаюн І.Ю., Бондар І.Ю. виділяють запаси, як матеріальні ресурси необхідні для забезпечення розширеного відтворення, обслуговування сфери нематеріального виробництва та задоволення потреб населення, які зберігаються на складах або в інших місцях, з метою їх наступного використання.

Лень В.С., вважає, що створення запасів, їхнє збереження, витрачання і поповнення характерних для всіх видів господарської діяльності - від домогосподарства до економіки. Різні вироби або ресурси, які безпосередньо не використовуються в даний момент часу, можна вважати запасами. У підручниках з бухгалтерського обліку різні автори виділяють і дають визначення виробничим запасам: так, Бутинець Ф.Ф. під сутністю виробничих запасів розуміє все те, що завезено на склади підприємства і ще не вступило в першу стадію обробки, тобто частина сукупних запасів, призначених для виробничого споживання.

Також Лень В.С. визначає виробничі запаси як предмети праці, підготовлені для запуску у виробничий процес; складаються вони з сировини, основних і допоміжних матеріалів, палива, покупних напівфабрикатів і комплектуючих виробів, тари і тарних матеріалів, запасних частин для поточного ремонту основних фондів .

Для здійснення господарської діяльності підприємствами всіх форм власності та галузей економіки використовуються товарно-виробничі запаси, які є найбільш важливою і значною частиною активів підприємства. Вони займають особливе місце у складі майна та домінуючі позиції у структурі витрат підприємств різних сфер діяльності. Товарно-виробничі запаси є складовою частиною групи матеріальних ресурсів, які формують економічні (виробничі) ресурси [1, с.171].

Методологічні засади формування інформації про визнання, оцінку запасів та їх розкриття у фінансовій звітності визначено у П(С)БО 9 “Запаси”.

Для правильної організації обліку запасів важливе значення має їх науково обґрунтована класифікація, яка забезпечує виконання основних завдань обліку та контролю, а також сприяє формуванню інформації для управління запасами.

У процесі використання матеріальні ресурси переходять з одного стану в інший, що знайшло відображення у класифікації запасів.

Під виробничими запасами розуміють активи, які використовуються для подальшого продажу, споживання під час виробництва продукції, виконання робіт та надання послуг, а також управління підприємством.

Як правило, запаси надходять на підприємство у вигляді сировини, матеріалів і комплектуючих виробів, призначених для виробництва, а також товарів придбаних для перепродажу. Потрапляючи у виробничий процес, вони переходять до категорії незавершеного виробництва, після чого стають готовою продукцією. Крім того підприємство утворює запаси малоцінних і швидкозношуваних предметів.

Від правильно організованого первинного обліку господарських засобів залежить правильність списання вартості запасів на

виробництво, оцінка незавершеного виробництва, відображення у звітності. Для своєчасного відображення господарських операцій в регістрах бухгалтерського обліку визначається графік руху документів з обліку матеріалів, до бухгалтерії підприємства для відповідного їх оформлення. Усі операції надходження запасів на підприємство оформляються відповідними первинними документами, незалежно від напрямів надходження запасів на підприємство.

Для правильної організації обліку матеріалів, на підприємствах потрібні складські приміщення з відповідним обладнанням, пристосуваннями (стелажами, полицями, ящиками), вимірювальними приладами (міри, ваги). Матеріали в складах мають розміщуватися за секціями, а в середині останніх – за окремими групами і типосорторозмірами (на полицях, у штабелях, стелажах, засіках тощо), аби можна було швидко їх прийняти, видати й перевірити наявність матеріалів.

В умовах широкого використання комп'ютерних систем з'являється можливість формувати велику кількість додаткових звітів про наявність і рух виробничих запасів, які сприятимуть виконанню трьох основних функцій бухгалтерського обліку: забезпечення збереження майна власника, формування інформації для управління діяльністю підприємства та отриманню достовірної інформації про суму фінансових результатів, отриманих підприємством протягом певного звітного періоду.

Важливим фактором розвитку виробництва є стабільна забезпеченість підприємства матеріальними ресурсами та їх ефективне використання. Враховуючи те, що витрати сировини, матеріалів, палива, напівфабрикатів займають 80-90% серед всіх витрат на виробництво нової продукції, то головною метою аналізу є визначення забезпеченості підприємства різними видами матеріальних ресурсів та пошук резервів раціонального їх використання. Цими питаннями займається відділ матеріально-технічного постачання та планово-економічний відділ будь якого підприємства.

Важливим фактором забезпеченості підприємства виробничими запасами є правильність розрахунку потреби в них. Планування потреб у виробничих запасах здійснюється на основі

наукових методів залежно від специфіки технологічних процесів виробництва продукції, призначення запасів та інших особливостей [3].

В основу розрахунку потреби підприємства у виробничих запасах покладено нормативи та норми їх витрачання, норми складських запасів. Норма – це завдання, яке фіксує гранично допустимі витрати конкретного виду матеріального ресурсу на виробництво одиниці продукції. Норми встановлюються виходячи з того, що вони повинні враховувати зростання якості продукції, її конкурентоспроможність.

Якщо є велика номенклатура виробничих запасів то оцінюють обґрунтованість потреб у запасах, які мають найбільшу питому вагу у собівартості продукції.

За даними бухгалтерського обліку необхідно також оцінити ритмічність надходження на підприємство конкретних видів сировини, напівфабрикатів і комплектуючих та інших матеріальних ресурсів.

З переходом підприємств до ринкової економіки, частою зміною цін на оборотні активи зростає значення внутрішньогосподарського контролю, а основне його призначення – безперервному спостереженні за ефективним і раціональним використанням виробничих запасів.

Реорганізація управління підприємствами в умовах становлення ринкових відносин вносить свої корективи в систему внутрішньогосподарського контролю, за допомогою якого можна визначити дійсний стан справ на підприємстві, встановити причини різних відхилень від норм виробництва, виявити резерви чи втрачені ресурси. Для задоволення оперативних потреб управління виробництвом чинна система контролю має бути організована за видами діяльності підприємства.

Оперативний контроль виробничих запасів на підприємстві здійснюється за: їх надходженням на підприємство, оприбуткуванням і зберіганням за кількісно-якісними показниками, оформленням первинних документів руху запасів, аналітичним обліком на складах, станом складського господарства, його спеціалізації, забезпеченості ваговимірвальними приладами та належного зберігання

виробничих запасів, станом нормативного господарства. Цей вид контролю здійснюють виробничі підрозділи та функціональні служби підприємства.

Функція оперативного контролю виробничих запасів недостатньо взаємодіє з іншими функціями управління.

Оперативний контроль процесу виробництва часто через відсутність вимірювальних приладів має візуальний характер, що призводить до порушення технології, а якість продукції при цьому не відповідає встановленим вимогам

Оскільки оперативний контроль ґрунтується на даних оперативного обліку та оперативного аналізу, він не обов'язково має бути системним, тобто його об'єктами будуть лише найбільш важливі ресурси та виробничо-фінансові процеси. До того ж коло об'єктів може змінюватися залежно від конкретних завдань, які ставляться перед підприємством на відповідний період часу. Як правило, контролюються тільки виробничі запаси та їх використання в технологічному процесі, які є об'єктом оперативного економічного контролю. Це пояснюється великою часткою матеріальних затрат у собівартості продукції, що виробляється, а звідси - значною ціною втрат, які виникають внаслідок нераціонального використання виробничих запасів у процесі переробки [4].

Узагальнення практичних прийомів формування інформації в обліку, аналізі та контролі руху виробничих запасів спрямовані на підвищення ефективності виробництва, контролю за достовірністю показників.

Отже, здійснення контролю використання виробничих запасів стає одним із найважливіших завдань системи управління. Тому, щодо практичного застосування на підприємствах підходів з організації внутрішньогосподарського контролю, створюють важливі передумови для підвищення ефективності управління виробничими запасами.

Висновки. На сучасному етапі розвитку економіки України роль виробничо-господарських підприємств підвищилася у зв'язку з необхідністю забезпечення ринку продукцією з високою якістю, конкурентоздатністю та низькою собівартістю.

Враховуючи те, що основою виробництва є запаси сировини, матеріалів, енергії то для забезпечення ефективного виробництва необхідно вживати комплекс заходів щодо виявлення, кількісного вимірювання та реалізації резервів забезпеченості виробничими запасами та ефективного їх використання.

Запаси – є найбільш важливою частиною активів підприємства, вони відносяться до складу оборотних активів, тому що можуть бути перетворені на грошові кошти протягом року або одного операційного циклу.

Кожне підприємство має специфічні особливості розподілу матеріалів на основні та допоміжні. Вчені зазначають, що цей поділ має досить умовний характер і часто залежить лише від кількості матеріалу, використаного на виробництво різних видів готової продукції.

Кожне виробниче підприємство повинно мати свою систему управління запасами, створену з урахуванням специфіки його діяльності. Вона буде ефективно функціонувати тільки за участі і взаємоузгодженої діяльності всіх підрозділів, що задіяні у забезпеченні інформацією керівників підрозділів про управління, виробничу програму та стан її виконання кожним конкретним підрозділом.

А для цього необхідно здійснювати систематичний облік, аналіз і контроль рівня та динаміки забезпеченості виробничих запасів, адже ефективне використання матеріалів, призведе до зменшення витрат, собівартості продукції, підвищення рентабельності матеріального та фінансового становища підприємства.

Список використаних джерел

1. Бухгалтерський фінансовий облік : Підручник для студентів спеціальності “Облік і аудит” вищих навчальних закладів /За ред. проф. Ф.Ф.Бутинця. – 7-те вид., доп. і перероб. – Житомир: ПП “Рута” 2006. – 832с.

2. Рибалко О.М., Болдуєва О.В. Вдосконалення обліку виробничих запасів // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2008. - №6. – С. 210–215.

3. Сопко В.В. Бухгалтерський облік в управлінні підприємством: Навч. Посібник / В.В. Сопко. – К., 2006. – 526 с.

4. Сайко О.В. Облік і контроль виробничих запасів (на прикладі підприємств молокопереробної промисловості України). – автореф. дис. канд. екон. наук: 08.06.04 / О.В. Сайко; Київ. нац. екон. ун-т. — К., 2004. — 19 с.

5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси». (затверджено Наказом Міністерства фінансів України № 246 від 20.10.99 зареєстровано в Міністерстві юстиції України № 751/4044 від 02.11.99р.

6. Сопко В.В. Бухгалтерський облік в управлінні підприємством: Навч. Посібник / В.В. Сопко. – К., 2006. – 526 с